

Ольга Василенко,

кандидат історичних наук,

директор Інституту бібліотекознавства,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: olha-vasylenko@i.ua

тел.: +38(044)524-23-14

ORCID 0000-0002-1235-1452

НОРМАТИВНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ОБЛІКУ ФОНДУ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ

У статті розкрито основні складові системи обліку документів фонду наукової бібліотеки у контексті розвитку її нормативно-методичної бази в Україні. Розглянуто науково-методичні підходи до організації системи обліку документів фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського відповідно до чинних стандартів та інших нормативних актів. Запропоновано авторське розуміння щодо визначення базових понять та заходи щодо подальшої оптимізації нормативно-методичного забезпечення обліку фондів бібліотек в Україні в умовах цифровізації суспільства.

Ключові слова: бібліотечна справа, бібліотечний фонд, облік документів, система обліку документів; стандартизація бібліотечної діяльності, нормативно-методична база, національні стандарти, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Постановка проблеми. В умовах цифровізації суспільства національні бібліотечно-інформаційні ресурси розвиваються значними темпами, насамперед за рахунок формування електронних бібліотек, створення бібліографічних та реферативних баз даних, а також надання ліцензійного доступу до наукових інформаційних ресурсів зарубіжних виробників. Ці фактори значною мірою сприяють інтеграції провідних бібліотек України у світовий інформаційний простір, а також забезпечують користувачам вільний доступ до національних і світових науково-інформаційних ресурсів.

Однак сучасний документно-інформаційний потенціал вітчизняних бібліотек у його цілісності наразі не є чітко визначеним, оскільки офіційною бібліотечною статистикою України традиційно

Василенко О. Нормативно-методичне забезпечення системи обліку фонду наукової бібліотеки
у складі фонду бібліотек враховуються тільки видання на фізичних носіях (у т. ч. електронні видання) і залишаються поза увагою документи електронних бібліотек, повнотекстових баз даних, утворених бібліотеками за період інформатизації. У Законі України «Про бібліотеки та бібліотечну справу» йдеться, що «бібліотечний фонд – упорядковане зібрання документів, що зберігається в бібліотеці», і до складу бібліотечних ресурсів входять «упорядковані бібліотечні фонди документів на різних носіях інформації», проте незрозуміло, чи стосується це електронних документів вище згадуваних бібліотечно-інформаційних ресурсів. Не роз'яснює цього питання й «Інструкція з обліку документів, що знаходяться в бібліотечних фондах» (затверджена наказом Міністерства культури і туризму України від 03.04.2007 р., № 22), оскільки з часу прийняття до цього документа змін та уточнень не вносилися, хоча бібліотечна практика цього потребує.

Водночас прийняті 2016 р. національні стандарти, гармонізовані із міжнародними стандартами ІСО, розглядають бібліотечні фонди в усьому його документно-видовому різноманітті, унормовуючи нові підходи до системи обліку в бібліотеках. Аналогічна ситуація притаманна і сфері бібліотечно-інформаційного обслуговування. Проте треба зауважити, що з прийняттям національного стандарту ДСТУ ISO 2789:2016 «Інформація та документація. Міжнародна бібліотечна статистика» бібліотечні інновації певною мірою відображаються в статистиці роботи бібліотек, однак на державний рівень подаються показники на традиційних засадах. На нашу думку, це пов'язано з необов'язковим дотриманням національних стандартів, у наслідок чого не було внесено узгоджувальні зміни до інших нормативних документів, пов'язаних з організацією обліку документів бібліотечних фондів, своєчасно не здійснюється централізоване методичне забезпечення. Тобто, чинна нормативно-методична база бібліотечно-інформаційної сфери має деякі неузгодження окремих положень різних нормативних документів, що потребує їх окремого розгляду для оновлення та розвитку нормативно-методичного забезпечення як бібліотечно-інформаційної діяльності, взагалі, так і системи обліку документів фонду бібліотек, зокрема.

Сьогодні фонди наукових бібліотек – це не тільки збережений інтелектуальний капітал людства і нації, закарбований на сторінках

видань, це також головна інформаційно-ресурсна база для задоволення інформаційно-знанневих потреб суспільства, реальний потенціал якої можна визначити за умови повнофункціонального нормативно-методичного забезпечення системи обліку. У цьому зв'язку розгляд сучасних підходів до оновлення системи обліку фондів наукової бібліотеки в контексті нових національних стандартів та інших нормативних документів, а також відповідного методичного супроводу набуває пріоритетного значення як для окремої бібліотечної установи, так і для бібліотечної справи в цілому.

Аналіз останніх досліджень. Питання обліку різних видів документів у бібліотеці у зв'язку з прийняттям конкретного законодавчого чи підзаконного акту періодично розглядалися бібліотечними спеціалістами на сторінках фахових періодичних і неперіодичних продовжуваних видань («Бібліотечний вісник», «Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», «Бібліотечна планета», «Вісник Книжкової палати»). Останні три роки актуальності набули публікації, пов'язані з аналізом положень нових національних стандартів України серії «Інформація та документація» ДСТУ ISO 2789:2016 «Міжнародна бібліотечна статистика» та ДСТУ ISO 11620:2016 «Показники функціонування бібліотек», зокрема і в частині статистики та обліку документів фонду, а також внесення змін до державних актів щодо бухгалтерського обліку та індексації бібліотечних фондів [3; 8–10]. У зарубіжних публікаціях, з якими автор цієї статті мав можливість ознайомитися, означене питання не розглядається як таке, що наразі потребує його вирішення чи доповнення; натомість наводяться статистичні показники щодо розвитку бібліотечних фондів відповідно до чинних міжнародних стандартів ІСО, зокрема електронних повнотекстових документів, що входять до складу електронних колекцій (баз даних).

Автором цієї статті також неодноразово порушувалося питання оновлення нормативно-методичного забезпечення обліку фонду в контексті реформування бібліотечної статистики і впровадження міжнародних стандартів в бібліотечну справу України [1; 2 та ін.]. Однак комплексне висвітлення питання щодо оновлення системи обліку фондів у науковій бібліотеці в контексті нормативно-методичного забезпечення, його подальшого розвитку, а також

Василенко О. Нормативно-методичне забезпечення системи обліку фонду наукової бібліотеки представлення науково-методичних розробок бібліотеки національного рівня здійснюється вперше.

Мета статті – розглянути основні аспекти системи обліку фонду наукової бібліотеки (на прикладі НБУВ) у контексті нормативно-методичного забезпечення та його оптимізації.

Викладення основного матеріалу. В бібліотечній справі, як і в контексті бібліотечної політики держави, облік документів бібліотечного фонду розглядається як важлива складова визначення його обсягу, складу, руху та збереження. Також аналіз облікових відомостей дозволяє дослідити темпи оновлення бібліотечного фонду, співвідношення джерел комплектування та видової структури фонду, визначити тенденції розвитку, спрогнозувати основні напрями подальшого формування документних ресурсів бібліотеки тощо. У цілому це сприяє створенню ефективної системи управління бібліотечним фондом, що в умовах цифровізації суспільства набуває важливого значення.

У сучасному бібліотекознавстві поняття «облік бібліотечного фонду» визначається як «реєстрація друкованих та інших документів із метою відображення в державній бібліотечній статистиці, контролю за їх збереженням, прогнозування розвитку фонду» [4, с. 343].

У бібліотечній практиці облік бібліотечного фонду вже давно набув ознак багатоаспектного процесу, який уможливує отримання відомостей про надходження, видову структуру, вартість, вибуття та місцезнаходження документів, загальний обсяг фонду бібліотеки та його різних частин. Таким чином, в управлінні бібліотечним фондом облік документів забезпечує функції контролю та зберігання. На основі результатів обліку документів формується узагальнююча статистична інформація (у т. ч. за окремі хронологічні періоди) для органів державного, відомчого і бібліотечного управління. Крім того, облік документів сприяє розкриттю змістовних характеристик фонду бібліотеки, слугує його популяризації. Тому в технологічному контексті **«облік фонду бібліотеки – це процес, який складається з комплексу операцій, що забезпечують створення статистичної (кількісної) та змістовної (якісної) інформації про стан бібліотечного фонду, його окремих частин та документів»**. Ця інформація подається бібліотеками на вимогу органів бібліотечного управління різного рівня (зокрема для планування,

звітності та організації роботи), використовується бібліотечними співробітниками в процесі діяльності, аналізується дослідниками-фондознавцями, основними відомостями представлена на веб-сайтах бібліотек і не є закритою для користувачів бібліотеки та інших зацікавлених осіб.

Обліку підлягають усі документи бібліотечного фонду незалежно від їх виду та матеріальної основи.

Багатоаспектність обліку документів у процесі організації фонду бібліотеки дозволяє його характеризувати як систему, яка включає такі складові:

– *централізований* облік документів фонду (здійснюється спеціальним підрозділом бібліотеки, забезпечує два обов'язкові види обліку):

– *інтегрований (сумарний)* облік – реєстрація в обліковій формі партій надходжень документів з метою контролю за кількісними змінами фонду (надходження, вибуття, переміщення);

– *диференційований (індивідуальний)* облік – реєстрація в обліковій формі кожного примірника документа, який надходить до фонду бібліотеки або вибуває з нього);

– *внутрішньоструктурний* облік документів (виокремлені та спеціалізовані розділи фонду за видовою, мовною, тематичною чи ін. ознакою та функціональним призначенням; здійснюється підрозділами-фондоутримувачами);

– *державний статистичний* облік бібліотечного фонду за затвердженою формою (форма № 6-НК «Звіт про діяльність державних, публічних бібліотек, централізованих бібліотечних систем...»; форма № 80-а-рвк «Зведена звітність національних, державних, публічних та інших бібліотек»);

– *державний облік окремих категорій* документів (особливо цінних та рідкісних видань, колекцій, віднесених до національного культурного надбання; архівних документів у складі фонду бібліотеки);

– *бухгалтерський* облік бібліотечного фонду (балансова вартість документів бібліотечного фонду; здійснюється бухгалтерією установи).

На сьогодні бібліотеки володіють достатнім методико-технологічним інструментарієм, придатним для забезпечення виконання всього комплексу операцій з обліку документів фонду

Василенко О. Нормативно-методичне забезпечення системи обліку фонду наукової бібліотеки в усій його багатоаспектності. Зараз у практичній діяльності бібліотек поряд із традиційними (паперовими) технологіями обліку широко використовуються електронні. Спеціальні модулі автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем сприяють більш ефективному здійсненню інтегрованого та диференційованого обліку документів, оперативному опрацюванню нових надходжень, формуванню супровідних актів в електронній формі, отриманню зведених статистичних даних для книг сумарного обліку (які також ведуться у паперовій та електронній формі, здебільшого у програми Excel). Усі ці форми і методи регламентовані відповідними інструктивно-методичними та управлінсько-організаційними документами, узгодженими з законодавчими актами, стандартами та іншими нормативними документами. Це забезпечує дотримання державних вимог до обліку документів бібліотечного фонду.

Таким чином, **система обліку фонду бібліотеки – це організаційно упорядкована сукупність видів, методів та засобів обліку документів, диференційованих залежно від їхнього статусу.**

Система обліку бібліотечного фонду формується відповідно до чинного законодавства України, стандартів та інших нормативних актів державного, та відомчого рівня, пов'язаних з обліком документів фонду бібліотек. Методичні розробки, документи організаційно-інструктивного характеру на рівні бібліотек та відомств, яким вони підпорядковуються, розробляються з урахуванням положень чинних нормативних документів вищого порядку. Комплексно усі ці документи утворюють документну базу нормативно-методичного забезпечення системи обліку бібліотечного фонду.

Саме за таким принципом була розроблена «Інструкція з обліку фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (далі Інструкція), в котрій відображено організацію роботи бібліотеки у межах багатоструктурної системи обліку фонду, і з яким буде корисно ознайомитися широкому бібліотечному загалу.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ) є провідним науково-інформаційною, культурно-освітньою установою, яка здійснює функції науково-дослідного, методичного і координаційного центру України в галузі бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства. Провідними у комплексі основних завдань НБУВ є комплектування, наукове опрацювання та зберігання загальнодержавного універсального бібліотечного

фонду і фонду документальної спадщини України та світу; формування, розвиток та використання науково-інформаційних ресурсів; організація доступу до електронних джерел світової наукової інформації з метою забезпечення інформаційно-знансєвих потреб користувачів.

Фонд НБУВ є універсальним за змістом, унікальним зібранням джерел інформації, сучасних вітчизняних і зарубіжних наукових видань, електронних бібліографічних та повнотекстових баз даних найбільших установ світу. НБУВ має розгалужену структуру фондів, до якої входить фонд основного зберігання, архівний фонд видань України, архівний фонд видань НАН України, депозитарій дисертацій України, депозитарій публікацій ООН та її спеціалізованих установ, фонди спеціалізованих структурних підрозділів НБУВ, обмінно-резервний фонд. На початок 2019 р. його загальний обсяг становив 15,8 млн примірників документів. Це – найбільше національне книгосховище України. За кількістю та різноманіттям документів НБУВ є однією з двадцяти найбільших бібліотек світу.

Розвиток практичної діяльності бібліотек в умовах цифровізації, структурно-видова розгалуженість їхніх фондів, зростання електронного ресурсу повнотекстових документів (у НБУВ на сьогодні – понад один мільйон примірників) зумовили модернізацію обліку документів у бібліотеках. Актуалізація порядку обліку документів фонду НБУВ та розроблення цієї інструкції обумовлено прийняттям національного стандарту «Інформація та документація. Міжнародна бібліотечна статистика: ДСТУ ISO 2789:2016 (ISO 2789:2013 IDT)» і внесенням змін до таких законодавчих і нормативних актів, таких як Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку списання об'єктів державної власності» від 11.07.2007 р. № 1314, Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження типових форм з обліку та списання основних засобів суб'єктами державного сектору та порядку їх складання» від 13.09.2016 р. № 818.

Інструкцію було підготовлено згідно з Положенням про НБУВ і на основі чинного законодавства України про бібліотеки та бібліотечну справу, національних стандартів, інших нормативно-правових актів, які мають відношення до обліку документів, що входять до складу бібліотечного фонду (додаток: перелік

Василенко О. Нормативно-методичне забезпечення системи обліку фонду наукової бібліотеки (нормативний документів). Також було враховано традиції та досвід сучасних методів обліку бібліотечного фонду НБУВ, взаємопов'язаних регламентів технологічного забезпечення з опрацювання і зберігання різних видів документів.

Інструкція визначає загальнобібліотечні правила обліку документів у НБУВ, регламентує організацію системи обліку фонду: види, методи та засоби обліку документів, диференційованих залежно від їхнього виду та статусу. Регламентує процеси централизованого і внутрішньоструктурного обліку різних видів і примірників документів; внутрішню документацію з обліку документів, відображення мережних електронних документів у загальнобібліотечній системі обліку фонду, вилучення та списання з обліку бібліотечних документів; визначає взаємозв'язок внутрішньобібліотечного та бухгалтерського обліку бібліотечного фонду.

Інструкція побудована за функціональною ознакою технологічних процесів сумарного та індивідуального обліку різних видів документів, які представлені у дванадцяти розділах. В Інструкції розкрито основні положення організації системи обліку документів фонду НБУВ; визначено одиниці та особливості обліку окремих видів і категорій документів, вимоги щодо організації обліку бібліотечного фонду в процесі надходження, руху і вибуття документів, ведення сумарного та індивідуального обліку документів із бібліотечного фонду; регламентовано порядок проведення перевірки бібліотечного фонду та організації діловодства з обліку фонду. Окремим розділом викладено основні терміни і поняття, які використовуються у цьому нормативному документі.

Інструкція має комплекс додатків, [7; с. 43–46], в яких представлено зразки обліково-реєстраційної та супровідної документації, котрі відображають особливості її оформлення в контексті послідовності операцій з обліку документів фонду: від надходження і до вибуття, а саме:

- Акт приймання-передавання документів.
- Акт-путівка на партію документів, що надійшли до НБУВ.
- Акт індивідуального обліку документів.
- Акт сумарного обліку документів.
- Зразок аркуша інвентарної книги.
- Книга сумарного обліку бібліотечних фондів

(Ч. 1. Надходження до фондів; Ч. 2. Вибуття з фондів; Ч. 3. Підсумки руху фондів).

- Акт списання вилучених документів із бібліотечного фонду.
- Опис на вилучення документів із бібліотечного фонду.
- Відомість про об'єкти державної власності, які пропонуються до списання.
- Акт інвентаризації об'єктів державної власності, які пропонуються до списання.
- Акт про вилучення з бібліотеки літератури, яка не перебуває на балансовому обліку.
- Опис на вилучення з бібліотеки літератури, яка не перебуває на балансовому обліку.
- Опис на вилучення документів із бібліотечного фонду, втрачених користувачами, з заміною на рівноцінні.
- Книга реєстрації актів на списання.
- Акт результатів перевірки бібліотечного фонду.
- Книга сумарного обліку електронних локальних документів

(Ч. 1. Надходження до фондів).

- Книга сумарного обліку електронних документів віддаленого доступу (ліцензійних) (Ч. 1. Надходження до фондів).

Регламентований Інструкцією процес обліку документів передбачає наявність у структурних підрозділах відповідних інструкцій і положень, які доповнюють цей процес з урахуванням специфічних особливостей організації та обліку спеціалізованих фондів у межах окремого підрозділу чи на міжструктурному рівні.

Інструкція розроблена у межах виконання науково-дослідної роботи (НДР) Інституту бібліотекознавства НБУВ за темою «Розвиток нормативно-методичної бази діяльності наукових бібліотек відповідно до міжнародних стандартів». Підготовлений нормативний документ є результатом колективної праці фахівців відділу комплексного формування бібліотечних фондів, інститутів бібліотекознавства та архівознавства НБУВ. За результатами виконання НДР Інструкцію рекомендовано як типову для використання у наукових бібліотеках.

Оновлення системи обліку документів бібліотечного фонду супроводжувалося проведенням комплексу заходів у межах науково-організаційної та науково-методичної роботи Інституту бібліотекознавства НБУВ, в яких брали участь співробітники

Василенко О. Нормативно-методичне забезпечення системи обліку фонду наукової бібліотеки наукових бібліотек різних систем і відомств. Зокрема, на прохання Державної бібліотеки України для юнацтва у рамках Навчання методистів обласних бібліотек України для юнацтва, проведено науково-методичний семінар «Організація бібліотечної статистики відповідно до чинних національних стандартів». У межах проведення Четвертих бібліотекознавчих студій «Бібліотека і документ у контексті часу» (2018) та П'ятих бібліотекознавчих студій «Бібліотека в епоху трансформацій» (2019) виголошено низку доповідей, присвячених питанням стандартизації бібліотечної діяльності, зокрема організації системи показників бібліотечної статистики відповідно до чинних національних стандартів, нормативне і методичне забезпечення інноваційної діяльності наукової бібліотеки (у т. ч. статистики бібліотечно-інформаційних ресурсів та фондів, ведення облікової документації). Також на базі НБУВ на прохання Державної науково-технічної бібліотеки України Інститутом бібліотекознавства проведено науково-методичний семінар «Стандартизація бібліотечної діяльності» (2019), у роботі якого взяло участь понад 40 фахівців бібліотечної галузі, в тому числі представники національних та державних бібліотек України, Книжкової палати України ім. Івана Федорова. Програмою заходу до обговорення було запропоновано низку питань, пов'язаних із розробленням та оновленням стандартів із бібліотечної справи, у т. ч. розглядалися питання оновлення системи обліку документів фондів бібліотек у контексті збільшення та активного використання видань електронних джерел. Подібна проблематика обговорювалася і в рамках роботи секцій міжнародних наукових конференцій НБУВ «Бібліотека. Наука. Комунікація...» (2018, 2019).

Також у межах підвищення кваліфікації співробітників НБУВ було підготовлено і проведено заняття, зокрема у підрозділах та безпосередньо на робочих місцях для виконавців технологічних процесів та операцій. Провідними спеціалістами НБУВ у робочому порядку надаються консультації співробітникам наукових бібліотек системи НАН України та інших відомств. У контексті вищевикладеного науково-методичну роботу бібліотек можна розглядати як складову нормативно-методичного забезпечення системи обліку документів бібліотечного фонду.

Нормативно-методичне забезпечення системи обліку бібліотечного фонду закладає основи для ефективного процесу управління

бібліотечним фондом та його збереження. Воно ґрунтується на нормативних документах, якими визначається політика держави щодо бібліотек взагалі, та обліку і збереження бібліотечних фондів, зокрема.

Базовим документом нормативно-методичного забезпечення системи обліку бібліотечного фонду є Закон України «Про бібліотеки та бібліотечну справу». Згідно з ним, зберігання та використання документів, що знаходяться в бібліотечних фондах, здійснюються відповідно до правил, затверджених центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах культури та мистецтв, та встановлених стандартів, технічних умов, інших нормативних документів [11]. Нормативно-методичним документом, що визначає відповідні правила з обліку фонду для бібліотек, є вже раніше згадувана «Інструкція з обліку документів, що знаходяться в бібліотечних фондах» (2007). Цією Інструкцією регулюється порядок обліку різних видів документів, які зберігаються в фондах бібліотек, визначаються основні принципи і вимоги до обліку бібліотечного фонду, а саме: повнота та достовірність облікової інформації; своєчасне відображення в облікових документах кожного факту надходження і вибуття документів з фонду; узгодженість засобів і форм обліку. Як вже зазначалося, Інструкція традиційно орієнтована на облік документів, виданих на окремому фізичному носії. Щодо електронних документів, накопичених бібліотекою, то приміром електронних видання визначено «оптичний диск».

Натомість іншим нормативним документом – Національним стандартом «ДСТУ ISO 2789:2016 (ISO 2789:2013, IDT) Інформація та документація. Міжнародна бібліотечна статистика: Information and documentation – International library statistics» (чинний від 2016-09-01) [6] складовими бібліотечного фонду (у примірниках, назвах) визначаються не тільки електронні видання, котрі мають фізичну основу (оптичний диск), а й мережні локальні документи, які зберігаються на комп'ютерному устаткуванні бібліотеки, а також мережні віддалені документи, одержувані бібліотекою від інших інформаційних установ у тимчасове користування через інформаційно-телекомунікаційні мережі за ліцензійним доступом. Відповідно усі ці електронні документи (диференційовано) потрібно обліковувати та включати і до статистичних показників

Василенко О. Нормативно-методичне забезпечення системи обліку фонду наукової бібліотеки фонду бібліотеки та фіксувати їхнє використання реальними та віддаленими користувачами. Крім того, стандарт містить нові терміни, пов'язані з інноваціями в бібліотечній діяльності, визначає методики в системі бібліотечного обліку, які слугують методичним базисом для застосування інших національних стандартів, зокрема ДСТУ ISO 16439:2016 і ДСТУ ISO 11620:2016 [6].

Таким чином, на сьогодні ця Інструкція потребує оновлення як з огляду на розвиток бібліотечно-інформаційних ресурсів, так і з урахуванням чинних національних стандартів, гармонізованих із міжнародними стандартами ІСО насамперед, – ДСТУ ISO 2789:2016 [6].

Документну базу нормативно-методичного забезпечення системи обліку бібліотечного фонду залежно від рівня управління становлять такі групи документів: нормативні акти центральних органів виконавчої влади (закони, постанови); стандарти (національні, міждержавні); нормативні та нормативно-методичні документи міністерств та відомств України (постанови, накази, інструкції, положення, методичні рекомендації); нормативні та нормативно-методичні документи бібліотеки (правила, норми, положення, інструкції).

Нормативний документ визначається як «документ, що містить норми, правила, загальні принципи, процедури чи характеристики, що стосуються різних видів діяльності або їхніх результатів» [13]. Нормативно-методичними документами (організаційно-методичними) визначаються порядок і правила виконання функцій та операцій у процесі обліку, а також порядок і правила взаємодії між структурними підрозділами бібліотеки. Ці групи документів знаходяться у взаємодоповненні та взаємозв'язку між собою у цільовому та організаційно-функціональному призначенні.

Так, бухгалтерський облік бібліотечного фонду, за яким визначається балансова вартість документів фонду бібліотеки здійснюється бухгалтерією установи згідно з «Методичними рекомендаціями з бухгалтерського обліку основних заходів суб'єктів державного сектору», затвердженими наказом Міністерства фінансів України від 23 січня 2015 р. № 11 на основі даних про вартість окремих партій документів, які відносяться на баланс; Наказом Міністерства фінансів України «Про затвердження типових форм з обліку та списання основних засобів суб'єктами державного сектору та порядку їх складання» від 13.09.2016 р. № 818, які узгоджені з положеннями Закону України «Про бухгалтерський облік

та фінансову звітність в Україні» (від 16.07.1999 р., № 966-XIV (Редакція від 16.01.2018 р.) та Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку списання об'єктів державної власності» (від 11.07.2007 р. № 1314). Безпосереднє поопераційне виконання цих процесів та представлення фінансово-статистичних результатів відбивається в організаційно-методичних документах бібліотеки, розроблених на основі типових інструкцій і рекомендацій і затверджених відповідними органами управління (наприклад «Інструкція з обліку документів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського»).

Висновки та практичне значення. Нормативно-методичне забезпечення системи обліку бібліотечного фонду розглянуто як комплекс нормативних, організаційно-методичних, обліково-фінансових документів, прийнятих органами бібліотечного управління з метою реєстрації документів бібліотечного фонду, визначення його загального обсягу та тенденцій розвитку, контролю за збереженням у процесі переміщення та використання. Доповнюючою складовою у разі оновлення документного комплексу є організація і проведення для бібліотечних співробітників науково-методичних заходів (семінарів, занять, консультацій тощо).

На сьогодні нормативно-методичне забезпечення системи обліку бібліотечного фонду потребує його оптимізації та узгодження між основними нормативними документами: Законом України «Про бібліотеки та бібліотечну справу», національним стандартом «Інформація та документація. Міжнародна бібліотечна статистика: Information and documentation – International library statistics: ДСТУ ISO 2789:2016», а також модернізації (як типової) «Інструкція з обліку документів» (Міністерства культури і мистецтв, як державного органу, котрий забезпечує загальне методичне керівництво бібліотеками та координацію їхньої роботи здійснює формування державної політики у сферах культури та мистецтв) [11] та внесення змін до форм державної статистичної звітності бібліотек. Це зумовлено необхідністю враховувати весь комплекс електронних документів, які формуються та зберігаються у бібліотеках, й активно використовуються читацьким контингентом.

Виходячи із вищевикладеного, оптимізація нормативно-методичного забезпечення системи бібліотечного обліку, взагалі, і фонду бібліотек, зокрема, потребує: поглиблення взаємодії між

Василенко О. Нормативно-методичне забезпечення системи обліку фонду наукової бібліотеки
законотворчими, відомчими органами управління та провідними бібліотеками країни; обов'язкового застосування національних стандартів у бібліотеках усіх систем і відомств; розроблення методичних документів для впровадження нових національних стандартів; оперативного прийняття підзаконних актів; своєчасне внесення змін до взаємопов'язаних нормативних документів. Оптимізація нормативно-методичного забезпечення обліку бібліотечного фонду дозволить модернізувати весь обліковий механізму в бібліотечній справі України.

Додаток

**Перелік нормативних документів,
на основі яких підготовлено Інструкцію з обліку фонду
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського**

1. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 27.01.1995 р., № 32/95-ВР (Редакція від 28.01.2016 р.). Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/32/95>.

2. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999р., №966-XIV (Редакція від 16.01.2018р.). Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

3. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 № 851-IV (Редакція від 07.11.2018 р.). Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.

4. Про Національний архівний фонд та архівні установи : Закон України від 24.12.1993 р., № 3814-XII (Редакція від 13.01.2016 р.). Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12>.

5. Про обов'язковий примірник документів : Закон України від 09.04.1999 р., № 595-XIV (Редакція від 12.12.2012 р.). Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-14>.

6. Про затвердження Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань : наказ Міністерства фінансів України від 02.09.2014 р. № 879. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14/stru>.

7. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження типових форм з обліку та списання основних засобів суб'єктами державного сектору та порядку їх складання» від 13.09.2016 р. № 818. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1336-16>.

8. Про затвердження Порядку списання об'єктів державної власності : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2007 р. № 1314. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1314-2007-%D0%BF>.

9. Библиотечная статистика : ГОСТ 7.20–2000. Изд. офиц. Введ. 2002-01-01. Минск : Межгос. стандарт, 2001. 11 с. (Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу).

10. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості : ДСТУ 7157:2010. Вид. офіц. Чинний від 2010–07–01. Київ : Держстандарт України, 2010. 18 с. (Інформація та документація).

11. Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять : ДСТУ 2732:2004. Вид. офіц. Чинний від 2005-07-01. Київ : Держспоживстандарт України, 2005. 36 с. (Національний стандарт України).

12. Інформація та документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять : ДСТУ 7448:2013. Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. III, 41 с. (Національний стандарт України). Зі скасуванням в Україні ГОСТ 7.26–80. Andreas, M. (2004).

13. Інформація та документація. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять. ДСТУ 3017:2015. Чинний від 2016.07.01. Наказ від 04.03.2016 № 65 ДП УкрНДНЦ. «Про прийняття нормативних документів України. Гармонізованих з міжнародними та європейськими нормативними документами національних стандартів України». Київ : УкрНДНЦ, 2016. IV, 38 с. (Національний стандарт України).

14. Інформація та документація. Міжнародна бібліотечна статистика: ДСТУ ISO 2789:2016 (ISO 2789:2013 IDT). Введ. 2016-09-01. URL: <http://uas.org.ua/ua/natsionalniy-fond-normativnih-dokumentiv/katalog-normativnih-dokumentiv-2/>.

15. Інструкція з обліку документів, що знаходяться в бібліотечних фондах [Електронний ресурс] : затв. наказом М-ва культури і туризму України від 03.04.2007 р., № 22. Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0530-07>.

16. Централізоване бібліотечне опрацювання документів у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського : технологічна інструкція / О. М. Василенко (наук. кер.) [та ін.] ; Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Київ : НБУВ, 2015. 92 с. : схеми.

Список бібліографічних посилань

1. Василенко О. Бібліотечно-інформаційна діяльність: гармонізація статистики. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Київ, 2013. Вип. 38. Підвищення ефективності інформаційної діяльності наукової бібліотеки. С. 37–52.
2. Василенко О. Імплементация міжнародних стандартів у діяльність бібліотек України: основні напрями та завдання. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Київ, 2017. Вип. 48. С. 13–32.
3. Дем'янюк Л. М. Впровадження міжнародного стандарту з бібліотечної статистики: термінологічний аспект. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Київ, 2017. Вип. 48. С. 64–77.
4. Долбенко Т. О., Горбань Ю. І. Документні ресурси бібліотек : навч. посіб. Київ : Видавництво Ліра-К, 2018. 348 с.
5. Інформація та документація. Міжнародна бібліотечна статистика: Information and documentation – International library statistics: ДСТУ ISO 2789:2016 (ISO 2789:2013, IDT). Чинний від 2016-09-01. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016. 71 с.
6. Інструкція з обліку документів, що знаходяться в бібліотечних фондах : затв. наказом М-ва культури і туризму України від 03.04.2007 р., № 22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0530-07>.
7. Інструкція з обліку фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / О. М. Василенко (наук. керівник), Т. І. Клочок, Л. А. Пестрецова, О. І. Посметна, Л. М. Яременко; О. М. Василенко (відп. ред.), Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ : НБУВ, 2019. 64 с.
8. Посметна О. І. Сучасні аспекти обліку документів відповідно до нових стандартів / О. І. Посметна, Т. І. Клочок. *Бібліотека. Наука. Комунікація: Стратегічні завдання розвитку наукових бібліотек*. Матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 3–5 жовтня 2017 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада дир. б-к та інформ. центрів – членів МААН. Київ, 2017. 439–442.
9. Посметна О. І., Клочок Т. І. Облік бібліотечного фонду в контексті сучасних нормативних документів. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Київ, 2017. Вип. 48. С. 113–124.

10. Посметна О. І., Ключок Т. І. Порядок та методологія застосування коефіцієнтів індексації при вилученні документів бібліотечного фонду з обліку. *Бібліотека. Наука. Комунікація.: 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського* : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 6–8 лист. 2018 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада дир. б-к та інформ. центрів – членів МААН. Київ, 2018. С. 101–106.

11. Про бібліотеки та бібліотечну справу: Закон України (із змінами і доповненнями від 21 січня 2016 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80>.

12. Про затвердження інструкції з обліку документів, що знаходяться в бібліотечних фондах: затв. наказом М-ва культури і туризму України від 03.04.2007 № 22. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0530-07>.

13. Про стандартизацію: Закон України від 05 червня 2014 р. № 2408-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1315-18>.

References

1. Vasylenko, O. (2013). Bibliotechno-informatsiina diialnist: harmonizatsiia statystyky [Library-informative activity: harmonization of statistics]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskogo – Scientific works of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine*, 14, 454-460. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

2. Vasylenko, O. (2017). Implementatsiia mizhnarodnykh standartiv u diialnist bibliotek Ukrainy: osnovni napriamy ta zavdannia [Implementation of International Standards in the Activities of Ukrainian Libraries: main directions and tasks]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskogo – Scientific works of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine*, 48, 13-32. [In Ukrainian].

3. Demianiuk, L. M. (2017). Vprovadzhennia mizhnarodnoho standartu z bibliotechnoi statystyky: terminolohichniy aspekt [Introduction of international standard from library statistics: terminological aspect]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskogo – Scientific works of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine*, 48, 64-77. [In Ukrainian].

4. Dolbenko, T. O., & Horban, Yu. I. (2018). Dokumentni resursy bibliotek: navch. posib. [The Documents resources of libraries: train aid]. Kyiv, Ukraine: Vydavnytstvo Lira-K. [In Ukrainian].

5. (2016). Informatsiia ta dokumentatsiia. Mizhnarodna bibliotechna statystyka [Information and documentation – International library statistics. ISO 2789:2013, IDT] DSTU ISO 2789:2016 from 1st September 2016]. Kyiv, Ukraine: DP "UkrNDNTS". [In Ukrainian].

5. Ministry of Culture and Tourism of Ukraine (2007, April 3). Instruktisiia z obliku dokumentiv, shcho znakhodiatsia v biblioteknykh fondakh [Instruction is from the account of documents that are in library collections]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0530-07>. [In Ukrainian].

6. Vasylenko, O. M., Klochok, T. I., Pestretsova, L. A., Posmietna, O. I., & Yaremenko, L. M. (Comps.). (2019). Instruktisiia z obliku fondu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Instruction from the account of collections of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]. (Vasylenko, O. M. (Ed.)). Kyiv, Ukraine: NBUV. [In Ukrainian].

7. Posmietna, O. I., & Klochok, T. I. (2017, October). Suchasni aspekty obliku dokumentiv vidpovidno do novykh standartiv [The modern aspects of accounting documents according to new standarts]. In *Library. Science. Communication. Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 439-442), V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

8. Posmietna, O. I., & Klochok, T. I. (2017). Oblik bibliotekhnogo fondu v konteksti suchasnykh normatyvnykh dokumentiv [Accounting of library collections the context of modern normative documents]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskogo – Scientific works of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine*, 48, 113-124. [In Ukrainian].

9. Posmietna, O. I., & Klochok, T. I. (2018, November). Poriadok ta metodolohiia zastosuvannia koefitsientiv indeksatsii pry vyluchenni dokumentiv bibliotekhnogo fondu z obliku [Order and methodology of application of coefficients of indexation at withdrawal off the register of documents of library collection]. In *Library. Science. Communication. Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 101-106), V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

10. Verkhovna Rada Ukrainy (2016, January 21). Pro biblioteky ta bibliotekhnu spravu: Zakon [About libraries and library business : Law of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80>. [In Ukrainian].

11. Ministry of Culture and Tourism of Ukraine (2007, April 3). Pro zatverdzhennia instruktisii z obliku dokumentiv, shcho znakhodiatsia v biblioteknykh fondakh: zatv. nakazom M-va kultury i turyzmu Ukrainy [About claim of instruction from the account of documents that are in library collections]. Retrieved from <http://zakon/rada/gov/ua/laws/show/z0530-07>. [In Ukrainian].

12. Verkhovna Rada Ukrainy (2014, June 5). Pro standartyzatsiiu: Zakon Ukrainy № 2408-III. [On standardization: Law of Ukraine, N 2408-III].

Olga Vasylenko,

PhD (History), Director of Institute,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine

3, Holosiivskyi ave., Kyiv, 03039, Ukraine

e-mail: olha-vasylenko@i.ua

tel.: +38(044)524-23-14

ORCID 0000-0002-1235-1452

Regulatory and methodological support of the system of a scientific library fonds management

From the point of view of modern library science such notions have been characterized: the value of managing library fond documents and the importance of regulatory and methodological support for its unification, formation of statistic (quantitative) and content (qualitative) information for library management and research on library fonds development. The complex of measures for further optimization of the regulatory and methodological support of document management in the fonds of Ukrainian libraries under digitalization of society has been proposed.

Based on the process-target approach, the definition of the notion “document management of a library fond” and other basic notions have been presented. The components of the library fond document management system, formation of which is conducted according to the legislative acts, standards and other regulations on a library fond document management have been studied. The efficient functioning and operative renovation of such system is facilitated by the methodological support: the development of methodological manuals and recommendations, the scientific methodological seminars, practical classes, consultations, etc. The scientific methodological approaches to organizing document management of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine fonds in accordance to current standards and other regulations have been considered. The importance has been accented on the methodological, organizational and technological aspects of the instruction chapters on the fond document management, which regulates the processes of centralized and internal structural management of various types of documents; the display of network digital documents in the general library system of the fond management; the withdrawal and writing-off of library documents; the correlation of library and accounting document management of the library fond has been defined.

Keywords: library management, library fond, document management, document management system; standardization of library work, regulatory and methodological base, national standards, library management, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.